

**ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ В ЕПІСТОЛЯРНІО
ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ЯК ВИЯВ ПРАГМАЛІНГВАЛЬНОГО
(КОНОТАТИВНОГО) КОМПОНЕНТА**

doi: 10.12958/2227-2631-2019-1-40-97-107

Анатолій Найрулін,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри

української філології та загального мовознавства

ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

<https://orcid.org/0000-0002-5448-4819>

Статтю присвячено аналізу прагмалінгвального (конотативного) компонента мовної семантики етикетних формул в епістолярію найталановитішої майстрині українського слова Ольги Кобилянської. Зазначено, що найбільш конотованими в плані реалізації комунікативних стратегій і тактик адресанта є обов'язкові структурні елементи листів – формули-звертання, прохання та побажання. З'ясовано, що різнопланові позитивні конотації в цьому випадку можуть бути актуалізовані завдяки вживанню слів-титулів, онімів у кличному відмінку, демінутивів, атрибутивів з якісно позитивною оцінкою, лексем з традиційно позитивними конотаціями, інтонаційним можливостям, графічному оформленню листовних формул та синкретизму, виявленому в поєднанні, наприклад, формул-побажань з формулами-прощаннями. Підтверджено думку вітчизняних науковців, що при виборі етикетних формул адресант має враховувати фактор адресата (його вік, стать, соціальне становище, посаду тощо), характер взаємин з ним (дружні, товариські, родинні, офіційні тощо). Суттєво впливає на вибір формул настрій адресанта, час, що віддаляє його від попереднього листовного діалогу і, безперечно, зміст, тематика листа. Зауважено, що прагмалінгвальний компонент в епістолярію О. Кобилянської виявляє себе через конотативні особливості обов'язкових етикетних формул, яким властиві позитивні конотації: ідейної, творчої та духовної спорідненості, одностайності, душевної приязності; доброзичливі, співчутливі, приятельські й товариські конотації; конотації щирості, відвертості, жалю, моральної підтримки, шанобливості, ввічливості, гречності, впливу й наполегливості. Запропоновано перспективу досліджень українського письменницького епістолярію, яка полягає насамперед в аналізі прагмалінгвального (конотативного) компонента через практичну відсутність опису конотативних особливостей в епістолярному тексті з його елементами психологізації, інтимізації, емоційності, експресивності, оцінки, що є складниками конотації та зумовлюють актуальність розгляду цієї універсальної мовної категорії.

Ключові слова: епістолярій, етикетні формули, прагмалінгвальний (конотативний) компонент, конотації.

The article is devoted to the analysis of pragmalinguistic (connotative) component of etiquette formulas language semantics in the epistolary of the talented Ukrainian authoress Olga Kobylanska. It has been noted that the most connotated in terms of realization of communicative strategies and tactics of the addressant are the required structural elements of letters – samples-appeals, samples-requests and samples-wishes. It has been found that – the diverse positive connotations in this case can be actualized through the usage of words-titles, onyms in the vocative case, demunitives, atributives with a traditionally positive lexemes connotation, intonation opportunities, graphic design of letter formulas and syncretism found in the combination of the sample letters-wishes to the sample latters-farewells. It has been noticed that pragmalinguistic component in O. Kobylanska's epistolary manifests itself through connotative features of the compulsory etiquette formulas that are characterized by positive connotations: ideological, creative and spiritual kinship, unanimity, spiritual friendliness; friendly, sympathetic connotations; connotations of sincerity, openness, compassion, moral support, respect, politeness, kindness, influence and perseverance. The perspectives of studies of the Ukrainian literary epistolary have been suggested. We see hem mainly in the analysis of pragmalinguistic (connotative) component through the practical absence of connotative features descriptions in the epistolary text with the elements of psychologization, intimacy, emotionality, expressiveness, evaluation that are the components of the connotations and determine the topicality of this universal language category.

Key words: epistolary, etiquette formulas, pragmalinguistic (connotative) component, connotations.

Вступ. Дослідження письменницького епістолярію, на нашу думку, є важливим і в аспекті культурно-історичному (лінгвокультурологічному), що впливає з тематики листів, яка „спрямована на відображення найактуальніших проблем вітчизняного культуротворення, основними з яких були: 1) просвітницькі справи, пов'язані з популяризацією творів української літератури серед простого люду та дітей; 2) перекладацькі справи, спрямовані на ознайомлення широкого українського загалу з найкращими надбаннями світової літератури рідною мовою, а також на ознайомлення європейського читача з творами вітчизняного мистецтва слова; 3) актуальні художньо-естетичні домінанти, орієнтовані на найкращі зразки європейської літератури; 4) питання уніфікації й нормалізації української літературної мови та правопису; 5) обстоювання принципу самостійності української мови та її поліфункціональності; 6) порушення питання освіти рідною мовою, що було своєрідним кроком на шляху виборення українцями своєї незалежності та подальшого створення власної держави; 7) розробки в галузі української етнографії, що сприяли поширенню інформації про наш народ, про його самобутність, особливості його світовідчуття та світосприйняття” (Найрулін, 2011, с. 37 – 38); і в аспекті

прагмалінгвальному, який „в епістолярному тексті тісно пов’язаний з його конотативними особливостями, спрямованими на досягнення поставленої комунікативної мети, яка впливає з комунікативних стратегій адресанта (автора листів)” (Найрулін, 2016, с. 97). Прагмалінгвальний компонент у текстах листів насамперед виявляє себе в обов’язкових етикетних формулах: звертаннях, проханнях, побажаннях, прощаннях тощо. Проблему нашого дослідження актуалізовано саме її прагмалінгвальним спрямуванням, оскільки, на думку А. Зеленька, „Прагматика охопила численні проблеми, що вивчалися раніше риторикою й стилістикою, теорією й типологією мовлення й мовленнєвої діяльності, теорією комунікації й функціональних стилів, соціолінгвістикою, психолінгвістикою, а тепер теорією дискурсу тощо. У цьому випадку прагматика стикається з проблематикою конотації” (Зеленько, 2002, с. 199). До того ж український письменницький епістолярій під подібним кутом зору практично не досліджувався. Отже, метою нашого дослідження став аналіз етикетних формул у листах Ольги Кобилянської в прагмалінгвальному (конотативному) аспекті. Завданням є опис конотацій, властивих епістолярію письменниці. Виходячи із зазначеного, основним методом дослідження став описовий з використанням прийому безпосереднього спостереження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З величезної кількості праць, присвячених дослідженню конотації (Л. Блумфілд, Ш. Баллі, Ю. Апресян, В. Говердовський, Р. Гінзбург, Т. Космеда, О. Селіванова, В. Телія, Є. Шендельс, Д. Шмельов та ін.), „дефініцію конотації описано переважно на ґрунті лексикологічних досліджень, а це створює думку про другорядність, необов’язковість, вторинність конотативного компонента на інших рівнях мовної системи. Ми пристаємо до думки, що конотація є мовною універсалією в широкому та вузькому розумінні, оскільки в широкому розумінні явище конотації притаманне всім мовам світу, тобто мові як системі загалом; а у вузькому воно виявляє себе в певному тексті на всіх його рівнях, а текст, набуваючи індивідуальних мовленнєвих рис, вводить нас у сферу дискурсу” (Найрулін, 2016, с. 94). У попередніх дослідженнях, присвячених проблематиці конотації (Найрулін, 2011; Найрулін, 2016), нами наголошено, що особливо важливою для епістолярію в плані дискурсу є тематика листів, яка звичайно ж залежить від життєвої ситуації, адже „особливості дискурсу зумовлені не тільки тим, хто вступає в комунікацію, але й специфікою ситуації, у якій її здійснюють” (Современная психология, 1999, с. 285). Тому, на нашу думку, прагмалінгвальний компонент мовної семантики в епістолярному тексті тісно пов’язаний з його конотативними особливостями, спрямованими на досягнення поставленої комунікативної мети, яка впливає з комунікативних стратегій адресанта (автора листів). Практична відсутність досліджень конотативних особливостей в епістолярному тексті з його елементами психологізації, інтимізації, емоційності, експресивності, оцінки, які є складниками конотації,

зумовлюють актуальність розгляду їх у листуванні Ольги Кобилянської, однієї з найталановитіших і найпомітніших постатей нашого красного письменства. До того ж епістолярій письменниці чомусь залишається без достатньої уваги дослідників, незважаючи все ж таки на певний інтерес до її листовної спадщини, представлений у наукових працях І. Черкез (Черкез, 2008), О. Красовської (Красовська, 2010), А. Ільків (Ільків, 2016) та ін., у яких її листи використані як джерельна база на тлі листування інших митців слова. На жаль, окремого дослідження листів Ольги Кобилянської ще досі нема. До того ж зазначимо, що власне опубліковані листи письменниці представлені доволі давнім як на сучасного читача виданням 1963 року (Кобилянська, 1963). Щоправда, у режимі реалізації 10-томне зібрання творів, де в останньому томі будуть уміщені листи, але поки він ще не побачив світ. Тому на увагу заслуговують досі ніде не публіковані 12 листів за період з 1918 р. по 1932 р., підготовлені й оприлюднені з передмовою провідним науковим співробітником сектору публікації документів відділу використання інформації документів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України К. Криворучко, яка наголосила: „Понад 100 листів Ольги Кобилянської, що зберігаються у фондах ЦДАВО України, – це своєрідна епістолярна спадщина, унікальні документи Національного архівного фонду, які є важливим джерелом для вивчення не тільки постаті великої письменниці, її духовного світу, життєвого і творчого шляху, але й віддзеркалюють суперечливу епоху 20 – 30-х років минулого століття” (Криворучко, 2013, с. 147). Таке зауваження, на нашу думку, є своєрідним актуалізатором якомога ширших наукових досліджень епістолярію талановитої майстрині слова.

Виклад основного змісту. Прагмалінгвальний компонент, який ми співвідносимо з конотативним компонентом, тобто наявністю додаткових супровідних співзначень, що накладаються на основне значення, є вдячним матеріалом для дослідження формул-звертань в епістолярному тексті, бо саме в них якнайчастіше відчутне особисте ставлення, почуття, оцінка, настрої адресата. Різноманітні позитивні конотації в цьому випадку можуть бути актуалізовані завдяки вживанню демінутивів, оказіональних демінутивів, онімів у кличному відмінку, атрибутивів з якісно позитивною оцінкою, лексем з традиційно позитивними конотаціями, інтонаційним можливостям, графічному оформленню листовних формул-звертань та синкретизму, виявленому в поєднанні формул-звертань з формулами-привітаннями.

Зазначимо, що формули-звертання є одним з найважливіших структурних компонентів епістолярного тексту, які, крім денотативного значення, спрямованого на спонукання, наказ, прохання, концентрацію уваги адресата, мають і конотативне значення – „привернення його (адресата) почуттів” (Загнітко, 2001, с. 266). На нашу думку, прагмалінгвальний (конотативний) компонент у формулах-звертаннях виявляє себе чи не найвиразніше, оскільки саме в них закладено початкові

стратегії й тактики комунікативного акту. Адже саме „формули звертання, що є своєрідним камертоном, від якого залежить подальша тональність листа, вимагають від автора особливої уваги. Обираючи етикетну формулу, варто враховувати фактор адресата (його вік, стать, соціальне становище, посаду тощо), характер взаємин з ним (дружні, товариські, родинні, офіційні тощо). Суттєво впливає на вибір початкового звертання настрій адресанта, час, що віддаляє його від попереднього листового діалогу і, безперечно, зміст, тематика листа” (Богдан, 1998, с. 352).

Основою звертань в епістолярію О. Кобилянської є:

1. Слова-титული, у яких позитивні конотації визначено соціальними чинниками (*пане, пані*), структурно-семантичними особливостями (*добродію, добродійко*), уживанням атрибутів з першою частиною *високо-* і позитивно якісної оцінки, а також графічними засобами. Ранній епістолярій О. Кобилянської засвідчує переважне вживання звертання *пане, панно, пані*: „*Високоповажаний пане!*” (Кобилянська, 1963, с. 265); „*Ласкавий пане!*” (Там само, с. 269); „*Пане Стефаник*” (Там само, с. 359); „*Дорога панно Геню!*” (Там само, с. 292); „*Високоповажана пані!*” (Там само, с. 273); „*Дорога і високоповажана пані!*” (Там само, с. 277); „*Високоповажана і дорога пані!*” (Там само, с. 382). Одиначним є подібне звертання в пізньому листуванні письменниці: „...*ласкавий Пане...*” (Криворучко, 2013, с. 161), що, звичайно, засвідчує щирість та дружність почуттів, високу повагу й водночас співчуття до адресанта, радість від його успіхів навіть на тлі власних негараздів, оскільки саме в цьому листі до Павла Богацького О. Кобилянська повідомляє про смерть свого старшого брата Юліана. Тому, на нашу думку, це звертання актуалізує конотації дружельності, співпереживання і вдячності. У листуванні пізнішого періоду часто засвідчено також звертання *добродію, добродійко*: „...*добродію...*” (Криворучко, 2013, с. 161), „*Ласкавий добродію!*” (Там само, с. 161), „*Високоповажаний добродію!*” (Кобилянська, 1963, с. 542, 551, 552, 553 та ін.); „*Високоповажана добродійко наша!*” (Там само, с. 619). У деяких листах, наприклад, до Василя Лукича О. Кобилянська поєднує два звертання: „*Високоповажаний пане добродію!*” (Там само, с. 248, 259, 269, 270 та ін.). Такі звертання, вважаємо, є виявом особливої поваги й пошани до адресата, його високої оцінки й значущості для адресанта.

2. У листах О. Кобилянської широковживаними є звертання *товаришу*: „...*товаришу*” (Криворучко, 2013, с. 148), „*Дорогий товаришу мій!*” (Кобилянська, 1963, с. 534); „*Дорогий товаришу!*” (Там само, с. 544); „*Високоповажаний товаришу!*” (Там само, с. 574). На нашу думку, такі звертання створюють конотації ідейної спорідненості, одностайності, однастайності. Так само широковживаним у пізньому листуванні письменниці є синонімічне звертання *приятелю*: „*Дорогий приятелю!*”, „...*дорогий приятелю...*” (Криворучко, 2013, с. 149, 150, 157, 159, 163), „*Дорогий мій приятелю!*” (Там само, с. 162), „*Дорогий мій далекий приятелю!*” (Там само, с. 155). Таке звертання наявне в листах до Микити

Шаповала, відомого українського громадського й політичного діяча, поета, яке, крім зазначених вище конотацій, підкреслює також конотації душевної приязності й духовної та творчої спорідненості, що впливають із самої семантики слова *приятель*, якому властиві позитивні конотації.

3. Оніми (власні імена, імена по батькові, прізвища) створюють доброзичливі, співчутливі, приятельські та товариські конотації при використанні, передусім, демінутивів: „О, *Олюсю ... мімозо...*” (Там само, с. 163), „*Дорога Олюсю, сирітко моя!*” (Там само, с. 163), „*Дороженька Олюсю Філяретовна!*” (Там само, с. 165). Такі звертання, що актуалізують конотації співчутливості, фіксуємо в листах до дружини Микити Шаповала – Ольги Шаповал, яка дуже важко і з болем переживала втрату свого чоловіка. Зауважимо, що актуалізатором позитивних конотацій у цих випадках є також атрибутиви: *дорога, дороженька, люба, дорогий* тощо: „*Лільчику мій дорогий!*”, „*Дороженька моя Олечко!*” (Кобилянська, 1963, с. 634); „*Дорога моя пані Олечко!*” (Там само, с. 640); „*Люба і шановна пані Доро!*” (Там само, с. 643), „...*дорогий Микито...*” (Криворучко, 2013, с. 155). Цікавим з приводу виявлення прагмалінгвального (конотативного) компонента є звертання до адресата за прізвищем: „*Дорогий Богацький!*” (Там само, с. 156), на яке натрапляємо в одному з листів письменниці до Павла Богацького – письменника, засновника й редактора журналу „Українська хата”. Подібне звертання є одиничним у листах О. Кобилянської, але воно, на нашу думку, засвідчує конотації прихильності до адресата, почуття неприхованої радості й оптимізму від спілкування з ним, незважаючи на особисті негаразди й труднощі, або підкреслює повагу й пошану до адресата: „*Пане Стефаник!*” (Кобилянська, 1963, с. 359). Важливим є також те, про що ми зауважували вже раніше, що, на відміну від епістолярію, наприклад, М. Коцюбинського, у листах О. Кобилянської практично не простежуємо звертань у вигляді імен по батькові, натомість у листах Лесі Українки їх переважно вжито до російськомовних адресатів як визнання традиції й поваги до останніх (Найрулін, 2011). Поодинокість подібних звертань у листах до вихідців зі Східної України, наприклад, до Ольги Шаповал: „*Дороженька Олюсю Філяретовна!*” (Криворучко, 2013, с. 165), звичайно ж, підкреслює відсутність такої традиції в мовленнєвому етикеті представників насамперед Західної України через орієнтацію на європейський мовленнєвий етикет, у якому такі звертання не вживалися. Використання ж їх до представників і представниками Наддніпрянської України значною мірою позначено традиціями, що склалися в мовленнєвому етикеті росіян.

4. Конотації приязності, щирості, відвертості, виражені субстантивованими прикметниками та займенниками із семантикою позитивно якісної оцінки та присвійності, що підкреслюють прихильність до адресата, знаходимо в одному з листів письменниці до М. Шаповала: „Тому знайте від мене самої, *дорогий мій*, що не в добрій шкірі нахожусь я” (Там само, с. 155). У листі до О. Шаповал таке ж звертання актуалізує

конотації співчутливості, жалю й водночас моральної підтримки: „Я розумію Вас, *дорога моя*, розумію Вашу самотність і осиротілість” (Там само, с. 164).

5. Нечисельною у формулах-звертаннях О. Кобилянської є емоційно забарвлена лексика, що актуалізує позитивні конотації внаслідок уживання демінутивів, лексем з позитивними конотаціями, атрибутивів та їхніх сполучень зі значенням присвійності, позитивно якісної оцінки й, звичайно, завдяки графічним особливостям: „*Дорога Олюсю, сирітко моя!*” (Там само, с. 163); „*Дорога моя самотна мімозочко!*” (Там само, с. 164); „*О, Олюсю ... мімозо...*” (Там само, с. 163).

Важливе значення з прагматичного погляду, на нашу думку, мають структурні властивості листів, які теж є актуалізатором конотативних співзначень.

1. Однокомпонентні формули-звертання є поодиноким явищем у листах О. Кобилянської. Для цих формул властиві конотації шанобливості через уживання слів-титулів: „...*добродію...*” (Там само, с. 161) та конотації ідейної спорідненості, одностайності, одностайності за рахунок уживання вокатива: „*Товаришу!*” (Там само, с. 148).

2. Більш уживаними в епістолярію письменниці є двокомпонентні формули, які мають стійку структуру, де ключове опорне слово стоїть у постпозиції, а прикметники або займенники – у препозиції. Найуживанішими в листуванні О. Кобилянської є слова з позитивними конотаціями: *приятелю, добродію, товаришу, пане, пані*. Рідше в таких звертаннях вжито імена та прізвища: „*Дорогий приятелю!*”, „...*дорогий приятелю...*” (Криворучко, 2013, с. 149, 150, 157, 159, 163); „*Ласкавий добродію!*” (Там само, с. 161); „*Високоповажаний добродію!*” (Кобилянська, 1963, с. 542, 551, 552, 553 та ін.); „*Дорогий товаришу!*” (Там само, с. 544); „*Високоповажаний товаришу!*” (Там само, с. 574); „*Високоповажаний пане!*” (Там само, с. 265); „*Ласкавий пане!*” (Там само, с. 269); „...*ласкавий Пане...*” (Криворучко, 2013, с. 161); „*Високоповажана пані!*” (Кобилянська, 1963, с. 273); „...*дорогий Микито...*” (Криворучко, 2013, с. 155); „*Пане Стефаник!*” (Кобилянська, 1963, с. 359); „*Дорогий Богацький!*” (Криворучко, 2013, с. 156).

3. Часто вживаними в епістолярію О. Кобилянської є також трикомпонентні структури формул-звертань. Ці формули-звертання, як і двокомпонентні, мають структуру з опорним ключовим словом у постпозиції. Позитивні конотації в цих моделях актуалізовано за рахунок уживання демінутивів, лексем з традиційно позитивними конотаціями, онімів у кличному відмінку, атрибутивів з першою частиною *високо-*, слів-титулів та ін. Важливим актуалізатором конотацій тут є сполучення прикметників або прикметника із займенником із семантикою якісно позитивної оцінки, присвійності тощо: „*Дорога панно Геню!*” (Кобилянська, 1963, с. 292); „*Дорога і високоповажана пані!*” (Там само, с. 277); „*Високоповажана і дорога пані!*” (Там само, с. 382); „*Дорога моя пані!*” (Там само, с. 638); „*Високоповажаний пане добродію!*” (Там само,

с. 248, 259, 269, 270 та ін.); „Високоповажаний пане доктор” (Там само, с. 435); „Вис[око]пов[ажана] пані Іванно!” (Там само, с. 631); „Високоповажана добродійко наша!” (Там само, с. 619); „Дорогий товаришу мій!” (Там само, с. 534); „Дорогий мій приятелю!” (Криворучко, 2013, с. 162); „Лільчику мій дорогий!”, „Дороженька моя Олечко!” (Кобилянська, 1963, с. 634); „Дороженька Олюсю Філяретовна!” (Криворучко, 2013, с. 165).

4. Чотирикомпонентні структури в письменницькому епістолярію є явищем поодиноким, конотації в них актуалізовано внаслідок повторення атрибутів, уживання слів-титулів, онімів, слів з традиційно позитивними або співчутливими конотаціями: „Дорога моя пані Олечко!” (Кобилянська, 1963, с. 640); „Люба і шановна пані Доро!” (Там само, с. 643); „Дорогий мій далекий приятелю!” (Криворучко, 2013, с. 155); „Дорога моя самотна мімозочко!” (Там само, с. 164); „Дорога Олюсю. сирітко моя!” (Там само, с. 163).

Отже, конотативні значення у формулах-звертаннях, притаманних епістолярію, тісно пов’язані з особливостями структури. Конотації в цьому випадку актуалізовано завдяки вживанню слів-титулів, онімів, атрибутів з якісно позитивною оцінкою, демінутивів, лексем з традиційно позитивною конотацією. Важливими актуалізаторами є також інтонаційні можливості, графічне оформлення тощо.

Формули-прохання та побажання найбільш емоційно й експресивно наповнені. А отже, вони якнайбільше можуть бути насичені емотивними та експресивними конотаціями (Арутюнова, 1988, с. 248).

1. Численними в епістолярію О. Кобилянської є формули-прохання з уживанням наказового способу дієслова в другій особі множини: „...а як лиш зможете, так *відпишіть*-конче” (Криворучко, 2013, с. 155); „...*пишіть* мені...” (Там само, с. 156); „*Напишіть* чи вислати Вам “Василку”? *Киньте* картку до мене, але адреса німецька” (Там само, с. 162); „*Напишіть*, і *висилайте* гроші”; „*Читайте* індійця Рабіндраната Тагору «Націоналізмус» від так его чудову річ «Хата і світ» его всі маленькі твори... і Ви забудете свій біль... і *вирте*, те що Індійці витерпіли під панованєм Англіїців – те само перебуваємо і ми. *Читайте* его в німецькім перекладі, він так пише... мов спокійно капас золоті каплі чутя, краси і розуму на папір...” (Там само, с. 160); „*Подавайте* мені від часу до часу те, що можна буде в листі подавати”; „*Зробіть* з нею в тій редакції знайомість – гадаю що не пожалуєте” (Там само, с. 160); „Чи п-і Тося Шаповал в Тар[нові]. Коли так, то *поздоровте* її 1000 раз від мене...” (Там само, с. 156); „В разі б Ви були в Відні, то *відвідайте* его” (Там само, с. 158); „Коли хочете зробити мені одробину приємности, так *вишіліть* в окремії коверті ту газетку, де про мене писали” (Там само, с. 158). Отже, такі формули насамперед створюють конотативний компонент етикетної ввічливості, пошани та поваги до адресата і разом з тим конотації впливу та спонукання його (адресата) до певних конкретних дій. Підсилення зазначених конотацій може відбуватися за рахунок уживання слова

прошу, оскільки в його лексичному значенні та безпосередньо в граматичному вираженні наявні компоненти впливу на почуття та волевиявлення адресата; а також додавання етикетних слів-помічників та усталених сполучень слів: *дуже, зробіть ласку, будь ласка*: „*Прошу киньте мені кілька словечок*” (Там само, с. 150); „*Обізвітси дуже прошу*” (Там само, с. 151); „*Я Вас дуже прошу, дорогий приятелю, зробіть мені ту ласку і скажіть в Берліні Вашому знайомому... щоб був ласкав і закупив книжки котрі тут на карточці записані*” (Там само, с. 163); „...то *будь ласка, вишліть їй, сей недовгий мій листець*” (Там само, с. 165).

2. У листах О. Кобилянської наявні традиційні формули-прохання з ключовим словом *прошу* + інфінітив, тобто прохання, виражене простим дієслівним присудком: „...то *прошу Вас передати* ті гроші на руки свояка пані Галі Бурачинської з Бергомету...” (Там само, с. 148); „Добр. Богацькому *прошу передати* мій привіт...” (Там само, с. 165). Іноді подібні прохання підсилено словом *дуже*: „*Прошу дуже, на мою стипендію за цвітень, казати вислати на мою адресу...*” (Там само, с. 163); „*Прошу дуже* ті 3000 карб. *вислати мені ...*” (Там само, с. 149). Як ми вже зазначали вище, такі формули завдяки вживанню слова *прошу* створюють конотації ввічливості, пошани до адресата, які особливо актуалізуються через застосування підсилювального компонента *дуже*.

3. Поодинокими в епістолярію письменниці є формули, виражені дієсловами теперішнього часу із семантикою етикетного, дружнього прохання: „Від вас *випрохую* собі, хоч час від часу кілька словечь...” (Там само, с. 165) і формою майбутнього часу із семантикою етикетної гостинності, люб'язності, що підсилюються словом *правда* з конотаціями ввічливості й водночас наполегливості, які ще значною мірою актуалізовано завдяки графічним особливостям (уживання знака питання): „Тоді Ви мене з Ольгою Філяретовною *відвідаєте – правда?...*” (Там само, с. 160).

Формули-побажання в епістолярію О. Кобилянської найчастіше входять у структуру такої важливої листовної формули, як прощання. Побажання актуалізують позитивний конотативний компонент у прощальних формулах, постаючи значущим інтегровальним комунікативним чинником між адресантом і адресатом.

1. Етикетні конотації ввічливості, гречності в епістолярію письменниці насамперед створює вживання дієслова *здоровлю*, яке є типовою ознакою її епістолярних формул-побажань. Підсилення зазначених конотацій відбувається за рахунок слів *щиро* та *сердечно*, а також повторенням першого або вживанням перед ним прислівника *дуже*: „*Щиро здоровлю Вас мій дорогий і Ольгу Філяретовну*” (Там само, с. 155); „*Щиро здоровлю Вас любий приятелю і Вашу Олю Ф.*” (Там само, с. 160); „*Щиро здоровлю...*” (Там само, с. 163); „*Здоровлю щиро і сердечно*” (Кобилянська, 1963, с. 546); „*Здоровлю сердечно Вас і Вашу високоповажну добродійку*” (Там само, с. 552); „*Щиро щиро здоровлю Вас*

Микита” (Криворучко, 2013, с. 156) „Здоровлю Вас дуже щиро” (Кобилянська, 1963, с. 546).

2. В епістолярію О. Кобилянської наявні формули-побажання з конструкціями *будьте здорові*: „*Будьте здорові*” (Криворучко, с. 149); „*Будьте здорові* Микита і не забувайте на мене...” (Там само, с. 155); „*Будьте здорові* – а Ольгу Філяретовну поздоровте від мене” (Там само, с. 158). Етикетні конотації ввічливості тут зазвичай утворено завдяки вживанню традиційно позитивно конотованого прикметника *здоровий*.

Отже, формулам-побажанням у листах письменниці властиві конотації ввічливості та гречності.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Прагмалінгвальний компонент у письменницькому епістолярію виявляє себе через конотативні особливості обов’язкових етикетних формул: звертань, прохань, побажань тощо, яким властиві позитивні конотації: ідейної, творчої та духовної спорідненості, однодумності, однастайності, душевної приязності; доброзичливості, співчутливості, приятельські та товариські конотації; конотації щирості, відвертості, жалю, моральної підтримки, шанобливості, ввічливості, гречності, впливу й наполегливості.

Перспективу досліджень українського письменницького епістолярію вбачаємо насамперед в аналізі прагмалінгвального (конотативного) компонента через практичну відсутність опису конотативних особливостей в епістолярному тексті з його елементами психологізації, інтимізації, емоційності, експресивності, оцінки, які є складниками конотації й зумовлюють актуальність розгляду цієї універсальної мовної категорії.

Література та джерела

- Арутюнова, Н. Д. (1988). *Типы языковых значений (Оценка, событие, факт)*. М. : Наука, 338 с.
- Богдан, С. К. (1998). *Мовний етикет українців: традиції і сучасність*. К. : Рідна мова, 475 с.
- Загнітко, А. П. (2001). *Теоретична граматики української мови: синтаксис*. Донецьк : ДОН НУ, 662 с.
- Зеленько, А. С. (2002). *Номінація. Проблеми семіології (від класичної описової через когнітивну до семасіології лінгвістичного детермінізму)*. Луганськ, 210 с.
- Ільків, А. В. (2016). *Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини ХІХ – початку ХХ століть : дис. ... д-ра філол. наук : спец.10.01.01 – українська література*. Івано-Франківськ, 410 с.
- Кобилянська, О. Ю. (1963). *Твори : в 5 т. (Т. 5)*. К. : Держ. вид-во худож. л-ри.
- Красовська, О. М. (2010). *Мовні параметри епістолярію Лесі Українки : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова*. Черкаси, 221 с.

- Криворучко, К. І. (2013) „Я до послідного свого віддиху буду працювати для свого народу...”. Листи Ольги Кобилянської у фондах ЦДВАО України. *Архіви України*. № 5. С. 146 – 166.
- Найрулін, А. О. (2011). Культурно-історичний і прагмалінгвальний компоненти в письменницькому епістолярію початку XX століття : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. К., 197 с.
- Найрулін, А. О. (2016). Прагмалінгвальний компонент мовної семантики в епістолярному тексті. *Лінгвістика*. № 1. С. 90 – 100.
- Современная психология: справочное руководство / под ред. В. Н. Дружинина (1999). М. : Инфра-М, 688 с.
- Черкез, І. Б. (2008). Українська мова в епістолярних текстах кінця XIX – початку XX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Чернівці, 20 с.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2019 р.

Прийнято до друку 13.04.2019 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Волошинова М. О.